

JEAN BAUDRILLARD REGĂSIT: ÎN „UMBRA MAJORITĂȚILOR TĂCUTE” ȘI ÎN SCINTILANTA „TRANSPARENȚĂ A RĂULUI”

HENRIETA ȘERBAN

Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru”, Academia Română

Jean Baudrillard retrieved: in “the shadow of the silent majorities” and in the scintillating “transparency of evil”. The social philosophy associated with the end of the social by Jean Baudrillard describes a counterweight to that “statistical crystal ball” that sociologists and politicians count on, and Baudrillard’s work as a whole has been hastily identified as “sociology” rather than philosophy as constituted in fact. In the “shadow” of “the silent majorities” contributes something more than a simple analysis of the social and the nature of the phenomenon called “the mass”. The work represents a philosophical, political and poetic manifesto against political illusions, describing contemporary realities dissolving for meaning and sociality, for politics and politics, associated with the “end of ideologies”. Baudrillard is a philosopher of meanings and their elusive dance in a persistent contemporary hyperreality of uniformities, affirming and reaffirming our daily kingdom of the “transparent” evil, the mark of the endlessly unfirming world in which we are still living.

Keywords: Jean Baudrillard, meaning and society, hyperreality.

Cu patru decenii în urmă, Jean Baudrillard era publicat în traducere în limba engleză, în seria Semiotext(e), cu lucrarea *À l’ombre des majorités silencieuses ou la fin du social*, tradusă *In the Shadow of the Silent Majorities*. Traducerea a marcat un punct de referință și a contribuit semnificativ la stimularea receptării unei opere pe care specialiștii au avut mari dificultăți să o considere cu deschiderea și precizia cuvenite. Filosofia socială asociată sfârșitului socialului descrie o contrapondere pentru acel „glob de cristal statistic” pe care contează sociologii și politicienii, iar opera lui Baudrillard în totalitatea sa a fost identificată grăbit ca „sociologie”, mai degrabă decât ca filosofie, așa cum se constituie în fapt.

În „umbra majorităților tăcute” contribuie cu altceva decât o simplă analiză a socialului și a naturii fenomenului numit „masă”. Lucrarea reprezintă un manifest filosofic, politic și poetic împotriva iluziilor politice, descriind realitățile contemporane dizolvante pentru semnificație și socialitate, pentru politic și politică, asociate „sfârșitului ideologiilor” într-o Europă post-invazia sovietică în Ungaria și post-Mai 1968. Deși vorbește despre teme tradițional sociologice, considerând „masa” și socialul ca fenomen, Baudrillard face filosofie: surprinde și analizează o patologie contemporană semnificativă, și anume, dispariția socialului și natura fenomenului

„masă”, ca factor generator decisiv al acestei „dispariții a socialului”, în confluență, dar și într-o distincție severă față de Hannah Arendt și Michel Foucault. Fenomenul „masă” este surprins ca efect de finitudine, de epuizare: de împământare ori de scurgere, ori de scurtcircuitare a constelațiilor de acțiune și semnificare (căci acțiunea este semnificare și semnificarea este acțiune, echivalențe pertinente, fie că sunt sau nu și reductive – fie că acțiunea se reduce la semnificare sau nu și fie că semnificarea subîntinde ocazional acțiunea sau nu).

„Funcționarea” socialului este descrisă metaforic, la apogeul său, ca „electricitate statică”, iar la minimul înregistrabil, ca „masă”, dar o masă pe care se poate conta (într-un sens total ne-sociologic) pentru un efect de împământare, nu de socializare, nu de socialitate, nu de solidarizare și nici propriu-zis acțional. În opoziție cu Weber, Baudrillard consideră masele vrăjite, fie într-un mod funcțional selectiv, în acest caz având de-a face cu o „urmă”¹ a politicii, fie total „vrăjite”, scurtcircuitând Socialul și politicul par neutralizate și vom explica utilizarea acestui „par”, care nu indică imprecizie, ci o subtilitate, de discutat.

Un citat revelator în acest sens reține atenția încă de la începutul lucrării:

„Ele sunt inerția, puterea inerției, puterea neutrilor. În acest cadru interpretativ, masa este caracteristică pentru modernitatea noastră, ca fenomen extrem de imploziv, ireductibil pentru orice teorie și practică tradițională, poate chiar și pentru orice teorie și practică. Conform reprezentării lor imaginare, masele derivă undeva între pasivitate și spontaneitate sălbatică, dar întotdeauna ca potențial [remarcabil] de energie, un rezervor al socialului și al energiei sociale; azi un referent mut, mâine, când masele vorbesc și încetează să mai fie «majoritatea tăcută» [sunt, par sau devin], un protagonist al istoriei – deși, de fapt, masele nu au nicio istorie de scris; nici trecut, nici viitor, nici nu au energii virtuale de eliberat, nici vreo dorință de împlinit: puterea lor este *actualmente*, în prezent și suficientă în și pentru sine.”²

Astfel înțelegem cu adevărat, pe de o parte, prezentul continuu al maselor și, pe de altă parte, pasivitatea tăcută a maselor ca aparență, ca pe o liniște dinaintea unei învolburări, a unei furtuni care poate fi și puternică, dar indiferent că este mai puternică sau mai slabă, furtuna maselor este întotdeauna trecătoare.

În mod neașteptat, sau poate doar salutar, Ortega y Gasset ne oferă repertoriul ideatic pregătit pentru interpretarea lui Baudrillard:

¹ Este interpretarea și formularea noastră. Baudrillard nu folosește această formulare, doar termenul lui Deleuze. „Masa/masele nu sunt buni conducători ai politicului, nici ai socialului și nici ai semnificației, în general. Totul curge prin acestea [prin mase], totul îi magnetizează [pe oamenii ce compun masele, sau pe mase? – n. ns.], dar efectul se difuzează fără urmă.” Jean Baudrillard, *In the Shadow of Silent Majorities*, Semiotext(e), 1983, p. 1. Masele nu sunt bune conducătoare pentru politic, dar nici izolatoare și chiar sunt hipersensibile și se „magnetizează” ușor, chiar dacă efectul nu durează. Acesta este și spiritul formulării alese în text.

² *Ibidem*, p. 2.

„«Masele înaintează!» spunea, apocaliptic, Hegel. «Fără o nouă putere spirituală, epoca noastră, care este o epocă revoluționară, va produce o catastrofă», anunța Auguste Comte. «Văd cum crește marea nihilismului», striga mustăciosul de Nietzsche, de pe un vârf de stâncă din Engadina. Este falsă afirmația că istoria nu este previzibilă. Ea a fost profetizată de nenumărate ori. Dacă viitorul nu și-ar oferi o latură profeției, el n-ar mai putea fi înțeles nici în momentul în care se împlinește și devine trecut. Ideea că istoricul este un profet al evenimentelor trecute rezumă întreaga filosofie a istoriei.”³

Reținem într-o primă fază că, pentru Ortega y Gasset, 1. „istoria este previzibilă” și 2. „masele înaintează”. Același lucru este valabil și pentru Baudrillard, doar că, în perspectiva sa, sensurile sunt ușor deturnate. Și din perspectiva lui Baudrillard, „istoria este previzibilă”: masele fie tac, inerte, fie „se magnetizează”. De asemenea, se verifică faptul că „masele înaintează”, dar numai „magnetizate” în momentele de hiperactivitate. „Mareea nihilismului”, da, reprezintă un alt aspect care se verifică și în cadrele interpretative ale lui Baudrillard: aceasta crește, în sensul în care masele scurtcircuitează acțiunea socio-politică și semnificația. Omul-masă se dizolvă în mase în perspectiva lui Baudrillard și dacă reacționează nu mai sunt atât de clare nici cauza revendicată, nici cauza declanșatoare.

Interpretarea lui Baudrillard este deosebit de poetică și considerăm că această cvasi-„metodologie” poetică este unica abordare care poate cuprinde dinamica excesului de semnificație asociat entuziasmelor puternice ale masei și imploziei semnificației, corespunzătoare imploziei socialului și recăderii în tăcere inactivă a maselor. Din această perspectivă, considerăm potrivit să facem o paralelă între interpretarea poetică, postmarxistă a lui Baudrillard cu o interpretare propriu-zis poetică, dar modernă și marxist-socialistă, a inerției maselor și a ieșirii din inerție a „omului-comun” pe care-l putem înțelege ca varietate de „om-masă”.

Pentru Baudrillard, ieșirea din inerție caracterizează masele la fel de mult ca și inerția în sine. Exact ca în poemul lui Nicolae Labiș, *Lupta cu inerția*⁴, masele au de luptat cu inerția. Definitiv este faptul că în cazul poemului lui Labiș, „omul comun”, personaj simbolic central al poemului, își iese din „tiparele” de „om-masă” sau de „burghez”, luptând cu inerția și astfel reușind să devină un socialist și să se înnoiască. Prin această înnoire contribuie într-un mod patriotic (responsabil și luminat, de asemenea) și la înnoirea lumii: „De m-ar izbi puterile inerte/ Ce stânjenesc înaltul țării zbor/ Au m-aș păstra și-atunci în trândăvia/ Acestui trai anost și-adormitor?” Este trezire la viață întru hărnicie și responsabilitate în lupta cu inerția. În cadrul interpretativ mobilizator al poemului, lupta cu inerția este asumată și recomandată, considerată de apreciat și îmbrățișată ca efort etico-politic de îndeplinire a unei meniri înnoitoare, putem considera, ca o „dezvrăjire” webberiană.

³ Jose Ortega y Gasset, *Revolta maselor*, traducere de Coman Lupu, București, Editura Humanitas, ediția a 3-a, 2007, p. 89.

⁴ https://www.poezie.ro/index.php/poetry/121464/Lupta_cu_iner%C8%9Bia.

Masele lui Baudrillard depășesc însă inerția în mod cvasimisterios, din considerente de „magnetizare”, nu neapărat pentru o viziune, pentru un proiect și efort înnoitor sau responsabil; masele lui Baudrillard trec de la un stadiu extrem de vrăjire întru pasivitate, la un alt cadru extrem de vrăjire întru acțiune și spontaneitate, fără un proiect etic, ideologic ori politic mai general, ci pur și simplu dintr-un elan magnetizant (ca în cazul unor entuziasme puternice, dar trecătoare, pentru cauza protecției pădurilor, a urșilor ori a câinilor vagabonzi etc.). Forța inertială a maselor este reductibilă, dar și „productivă”, arată Baudrillard, diferită totuși de orice „schemă de producție” și de orice „proces”, fiind mai degrabă „implozivă”. Toți acești termeni sunt puși sub semnul întrebării în accepțiunile lor curente, căci forța inertială a maselor se manifestă inert-imploziv și în ceea ce privește sistemele de semnificare, semnificațiile și semnificarea (așadar și conceptele, ideile, reprezentările, ideologiile ori istoria).

Dialectica de la inert la imploziv și apoi la afirmativ nu este pe de-a-ntregul inteligibilă sau structurată, fiind în primul rând spontană. Acest lucru nu se petrece în demersul maselor socialiste. Semnificațiile sunt așezate pe ruinele celor vechi (burgheze, tradiționale, acestea fiind „anoste” și „adormitoare”, creatoare ale unei false conștiințe), bine stabilite, clare, iar claritatea lor trebuie apărată ideologic și mai amplu, politic, pe toate planurile, împotriva oricărui inerții. În cazul maselor lui Baudrillard, centralitatea colapsului semnificării este uneori generatoare de furtuni de semnificare, dar nimeni nu poate miza pe anumite direcții și consecințe clare ale acestor re-semnificări.

Entuziasmele produse de „magnetizare” nu au nevoie de un program politic și nici de clase social-politice care să le susțină și să le aducă la îndeplinire. Ca urmare, în interpretarea lui Baudrillard, clasele sociale nu sunt nici măcar menționate, nu-și mai au rostul. Masele lui Baudrillard sunt amorfe. Cronologic și istoric, căci istoria nu este o simplă cronologie, ci o sumă de procese, masele lui Baudrillard sunt ceea ce a rămas sau ce au devenit masele socialiste. Metaforic, Baudrillard explică: acest tip de mase sunt mereu în nevoie de energie, adesea absorb energie, devin supradimensionate și fac implozie. Momentele de entuziasm, acțiune și semnificare pot fi considerate minore prin raportare la implozia semnificațiilor, la inerție, la acțiunea lor de implozie și anulare a socialului (interpretat ca „expansiune”, adică acțiune și/sau prin semnificare).

Politizarea, demagogia au scos „masă” din rândul conceptelor. Nu are claritate conceptuală. Nu putem vorbi despre o „masă de muncitori”, nici despre o „masă de fermieri”. Masa nu poate preciza ori clarifica niciun obiect sau subiect social și nu se pretează analizelor socio-politice. Masa este audiența (tăcută) ideală pentru demagogii absoluți, „vorbitori fără trecut”, aceia care înțelegem că vehiculează imagini fără semnificație, așa cum devin pentru mase toate conceptele, inclusiv conceptul de „Dumnezeu”. Practic, cei din masă sunt cei privați sau eliberați, după cum este orientată interpretarea, de încărcătura simbolică, de semnificație.

În interpretarea ușor contrastantă a poetului Nicoale Labiș, „omul comun” lasă în urmă „adormirea” falsei conștiințe și adoptând în mod activ conștiința (socialistă a) necesității luptei cu inerția și a schimbării socio-politice, patriotice a lumii.

Masa nu poate fi alienată; fiindcă nici masa ne-alienată, nici varianta alienată a acesteia, dacă ar exista, nu ar dura prea mult. Baudrillard arată: „Masa nu are atribut, predicat, referință. Aceasta-i este definiția, sau lipsa unei definiții. Nu are realitate sociologică. Nu are nimic de-a face cu vreo populație *reală* sau cu vreun organism ori agregat social specific.”⁵ Modele teoretice care s-ar trasa pentru explicarea maselor și a comportamentului maselor contemporane ar putea proveni dintr-un refuz statistic, anunță Baudrillard.

Remarcabil este vocabularul științific lax asociat acestei interpretări. Baudrillard anunță faptul că masa „face masă”, întrerupând fluxul semnificației și socialității asimilate fără prea mari justificări unui flux electric, dar este și o „gaură neagră masivă”, ori o sferă de potențială anihilare prin înghițire etc. Masa este „neutră”, imposibil de „polarizat”, ceea ce, dacă s-ar putea petrece, ar conduce tot către semnificare, ordine socio-politică, acțiune, putem interpreta fără a forța cu nimic cadrul interpretativ propus de această concepție postmodernă a lui Baudrillard.

Masa este ca o sumă de „atomi în vid”, deconectați⁶, deci improprii pentru o circulație a semnificației care ar avea nevoie de conexiune sau conexiuni sustenabile pentru a se naște și a exista. Aceste referiri la concepte științifice, cu inexactitățile mai mici sau mai mari, nu sunt de expediat ca marcă a postmodernismului și atât, ci sunt parte a unui demers metaforic, care utilizează contrastul dintre concepte științifice întemeiate pe rigoare și modul plastic și cvasiinexact în care sunt întrebuițate pentru a evidenția ideea centrală de implozie a semnificației care domină comportamentul masei, în pofida momentelor de „magnetizare”, de entuziasm, oricât de puternice ar putea părea aceste momente percepției contemporane.

În „abisul semnificării” și consecutiv imploziei semnificării, bântuie un tip aparte de rău, și anume rezistența față de stimuli ai semnificării precum „Rațiunea Istorică”, „Rațiunea Revoluționară”, „rațiunea comunicativă” sau „comunicarea rațională” ori „Rațiunea Culturală”.

⁵ J. Baudrillard, *op. cit.*

⁶ Într-un volum de interviuri găsim o interesantă distincție între „seducție” și „fascinație”. Masa este greu de sedus fiindcă este ușor de fascinat. „Seducția este mereu o relație duală. Este mereu un joc, posibilitatea unui joc [măcar] și o intensă relaționare duală, prin sfidare etc. În fascinație nu este niciun fel de sfidare; dimpotrivă, este un fel de neutralizare a lucrurilor. Odată cu seducția există o provocare care conduce la o puternică relaționare duală. În timp ce, în raportarea noastră la mass media, odată [intrați] în această lume a «fascinației», se petrece opusul. Este inversul seducției, căci se întvede din ce în ce mai puțin interesul pentru un răspuns sau pentru o stare de reversibilitate a lucrurilor. Seducția este cât se poate de reversibilă: semnele sunt primite și trimise înapoi imediat. Pe când în cazul fascinației nu mai este necesar să se schimbe semne. Semnele sunt înregistrate, nimic mai mult. Nu se petrece nimic seducător. Nu este nicio aventură ori vreo provocare, este invers. Nu e nicio îndoială”; în Mike Gane (ed.), *Baudrillard Live. Selected Interviews*, Londra, New York, Routledge, 1993, pp. 85–86.

Interesul lui Baudrillard pentru fenomene socio-politice extreme a fost unul persistent. Cartea *La Transparence du Mal: Essai sur les phénomènes extrêmes*⁷ se raportează la fascinante probleme politice contemporane – sfârșitul acțiunii politice, al individului ca agent, al participării și al ordinii politice moderne –, analizate ca probleme de estetică politică, socio-politică și etică politică. Răul și, paradoxal, totodată și transparența răului sunt simulacrele lumii contemporane. Capitole cu titluri cvasijurnaliste, cum ar fi „După orgie”; „Transestetică”; „Transsexualitate”; „Transeconomie”; „Evenimente superconductive”; „Acoperirea operațională”; „Xerox și infinitate”; „Profilaxie și virulență”; „Atracții și repulsii”; „Oglinda terorismului”; „Ce s-a întâmplat cu răul?”; „Necrospectiva”; „Soarta energiei”; „Teorema părții blestemate” (trimitere la lucrarea și ideea lui G. Bataille), par titluri de film, dar desemnează tragediile specifice lumii contemporane.

Transparența răului oferă descrierea lumii contemporane superficiale, care asistă fără reacție sau îngrijorări deosebite la propria lipsă de substanță. Analiza lui Baudrillard delimitează prin această descriere identificarea și definirea răului cel mai grav. Acest rău trece neobservat în virtutea obișnuinței devenind astfel transparent. În ce constă acest rău devenit imperceptibil? Uniformizarea extremă, lipsa de diferențiere generalizată, colapsul domeniilor: mai precis, se evidențiază dispariția lor prin suprapunere (a politicii, economiei, artei, sexualității). Acestea sunt schimbări dramatice și, totuși, Baudrillard observă că acestea nu au consecințele firești, cele care ar trebui să se impună și să aibă semnificații din punct de vedere politic, spre exemplu, în revendicări specifice. Paradoxal, răul transparent se manifestă clar: eliberarea deja obținută împovărează și limitează, prin lipsa de proiect și orizont.

Descrisă în starea de inerție perplexă de după „orgie”, contemporaneitatea asistă fără a reacționa la un fenomen extrem spectaculos, o „explozie a modernității” sau o sărbătoare a eliberării în toate sferile vieții umane:

„Eliberare politică, eliberare sexuală, eliberare a forțelor de producție, eliberare a forțelor distrugerii, eliberarea femeilor, eliberarea copiilor, eliberarea, atracțiilor inconștiente, eliberarea artei. Asumarea tuturor modelelor de reprezentare, ca și a tuturor modelelor anti-reprezentare. (...) Acum ce rămâne de făcut este să simulăm orgia, să simulăm eliberarea. Putem pretinde faptul că putem continua tot așa, accelerând, dar în realitate accelerăm în gol, căci țelurile eliberării sunt deja în urmă, depășite, și pentru că ceea ce ne bântuie și ne obsedează stă înaintea tuturor rezultatelor obținute – disponibilitatea tuturor semnelor, tuturor formelor, tuturor dorințelor pe care le-am tot urmărit.”⁸

Totul este politic, politica a pătruns în toate zonele vieții de zi cu zi și în toate domeniile cunoașterii, iar în același timp, totuși, *nimic* nu mai este cu adevărat

⁷ Jean Baudrillard, *La Transparence du Mal: Essai sur les phénomènes extrêmes*, Paris, Éditions Galilée, 1990.

⁸ *Ibidem*, pp. 3–4.

politic. Acesta este un paradox explicabil. Toate fenomenele politice au sfârșit în propriile simulacre, iar aceste simulacre sunt componente „transpolitice”, nu politice. Baudrillard duce mai departe interpretarea sa și în bună măsură în spirit postmodern consideră că, într-un sens particular, „Totul este artă”. Concret, fenomenul consistă în infiltrarea artei în toate domeniile în mod neconstructiv, coroziv. Este un avangardism „transestetic”, care tranzacționează câștigul estetic pentru pierderea semnificației politice actuale ori potențiale – ca proiect de eliberare sau emancipare.

Acest avangardism transestetic marchează o eră postutopică a domniei simulacrelor, iar postutopia este totodată imposibilă (în calitate de utopie înțeleasă ca proiect) și realizată (în calitate de postproiect golit de semnificații). Spectatorii contemporani nu mai sunt cetățeni și nu mai pot asuma noi idealuri, nu mai pot nici concepe noi utopii-proiect. Spectatorii contemporani sunt mari consumatori de simulacre – reproduceri utopice, propuneri de idealuri, fantezii, imagini și visuri, în serie infinită. Este doar un mod de a proteja prin simulacru ruinele unei lumi apuse⁹.

Semnificațiile consistente rămase au ca rol „îngrijirea și alimentarea unor rețele ale circulației”, iar „revoluția valorilor s-a redus la eludarea sau involuția valorilor”. De fapt, fenomenul extrem al răului dezlănțuit continuă „epidemia îmbolnăvirii până la metastază a valorii”. Baudrillard consideră că legea indeterminării din fizică se traduce în viața socială și politică contemporană prin legea confuziei categoriilor:

„Totul e sexual. Totul e politic. Totul e estetic. Deodată. Totul a căpătat semnificație politică, mai ales după 1968; și nu e doar viața de zi cu zi, ci și nebunia, limbajul, mass media, chiar dorința, toate sunt politizate, imediat ce intră în sfera eliberării, sfera proceselor de masă”¹⁰.

Sfera vizibilității se extinde și acaparează toate semnificațiile sferei emancipatoare și ale sferei de consacrare a eliberării. Răul devenit insesizabil („transparent”) aduce colapsul sferelor odinioară diferențiate ale vieții sociale, în calitate de zonă complexă a vizibilului interacțiunilor umane. Dacă totul este artă și s-a intrat în trans-politic, socio-politicul este spectacol și ceea ce este public s-a transfigurat în ceea ce este vizibil. Fenomenul afectează și piața liberă, care nu-și mai îndeplinește funcția în acest timp trans-politic „situat dincolo de bine și de rău”¹¹.

Dar fenomenul nu este considerat de către Baudrillard un fenomen ultra-recent. Spre deosebire de Marx, Baudrillard consideră că proletariatul nu s-a constituit cu adevărat într-o clasă, ci într-o imagine a burgheziei care nu s-a (mai) dovedit totuși capabilă de progres și autodepășire dus până la dispariție, la o identitate comunistă finală total nouă, la negarea de sine într-o societate fără clase (așa cum se petreceau lucrurile în viziunea lui Marx).

⁹ *Ibidem*, p. 4.

¹⁰ *Ibidem*, p. 9.

¹¹ *Ibidem*, p. 19.

„Într-un sens ideal analiza lui Marx este ireproșabilă. Marx nu ar fi putut anticipa că ar fi posibil pentru capital ca sub amenințarea iminentă a existenței sale să se trans-politizeze, adică să se lanseze pe o orbită aflată dincolo de relațiile de producție și de contradicțiile politice, să devină autonom sub o formă ca de plutire liberă, extatică și hazardată și astfel să recupereze total lumea întreagă în imaginea sa. Capitalul, dacă mai poate fi încă denumit astfel, a stăvilat calea economiei politice și a legii valorii; în acest sens, a și evitat cu succes propriul sfârșit. Iar, ca urmare, de acum înainte va funcționa independent de scopurile sale de mai-nainte și fără vreo referință de orice fel la scopuri. Evenimentul inaugural al acestei mutații a fost fără îndoială Marea Depresiune din 1929, iar criza pieței de acțiuni din 1987 a fost doar o undă de șoc-replică a acestui eveniment sursă.”¹²

În interpretarea lui Baudrillard, teoria revoluționară a avut rolul de a întreține speranța învingerii capitalismului, a depășirii acestuia, pentru constituirea unei ordini politice corecte și perfecte – final al istoriei și politicii și politicului deopotrivă. Această evoluție reprezenta un semnal maiestuos al unei speranțe de ordin mai general, al îndeplinirii proiectelor de dreptate socială în procesul dispariției societății; în termenii lui Baudrillard, dispariția societății prin încheierea și realizarea proiectului politic crucial reprezintă o „transparentizare” a societății. Se remarcă o distincție remarcabilă între domeniul politic și cel social, deși urmele a ceea ce au reprezentat fulgurațiile politicului și politicii sunt concomitente cu o anumită inerție a socialului:

„Sfera politică a dispărut, desigur, dar departe de a face acest lucru prin mijloacele auto-transcendenței în domeniul social strict, a luat cu sine acel domeniu în uitare. Ne aflăm într-o sferă trans-politică; am atins punctul zero al politicii, o etapă care implică și reproducerea politicii, simularea sa nesfârșită. Fiindcă tot ceea ce nu a reușit să se transcendă pe sine cu succes nu mai poate decât să cadă pradă învierilor fără sfârșit. Astfel politica nu va termina niciodată de dispărut și nici nu va permite ca altceva să-i ia locul, să emeargă în locul său. Domnește un fel de întârziere în răspuns a politicului la schimbarea forțelor.”¹³

Pe de o parte, avem ideea centrală a imposibilității autotranscendenței relației sociale și, pe de altă parte, sau tocmai de aceea, un argument pentru faptul că excesul de comunicare nu conduce la o „societate utopică” (cu sensul de societate perfectă, ideală) bazată pe comunicare. Baudrillard nu ajunge la ideea lui Marx, că acumulările cantitative ar conduce neapărat la salt calitativ. Pentru Baudrillard, natura comunicării este specială. Dacă toată lumea vorbește, atunci nimeni nu mai interacționează (căci, ce altceva ar putea fi excesul de comunicare?).

„Și, tot astfel, nu e triumful comunicării și al informației rezultatul imposibilității autotranscendenței relației sociale *qua* relație alienată? Eșuând în această transcendență, relația se poate reitera prin comunicare, proliferare în și proliferare a

¹² *Ibidem*, pp. 10–11.

¹³ *Ibidem*, p. 11.

rețelelor și prin dezarmare în fața lipsei de diferențiere ce le caracterizează. Comunicarea este mai socială decât socialul însuși: este hiperrelațională, fiind o socialitate hiperactivată de tehnicile sociale. Socialul, în esența sa, nu e aceasta (nu este comunicare sau o sumă de tehnici sociale – n. ns.). Mai degrabă a fost un vis, un mit, o utopie, o formă conflictuală și contradictorie, o formă violentă și, cu siguranță, o ocurență ocazională și excepțională.”¹⁴

Socialitatea, societatea se bazează pe mai mult decât o persistență a interacțiunilor „reale”, relevante, autentice, fiind rezultatul „transcenderii sinelui ca funcție a unor țeluri”, însă dacă în comunicare oamenii văd un țel în sine, deși „nu e nimic de văzut, de dezvăluit, de transmis”¹⁵, țelurile cad în adormire, nimic nu mai este în atenție decât fluxul comunicațional. Este atunci logic că orice întrerupere a fluxului de imagini și mesaje, pe ecranele digitale, pe televizoare, pe ecranul mental sau pe cel al societății este percepută ca o mini-catastrofă. Psihologii astăzi atenționează cu privire la dependența oamenilor de telefonul mobil, de internet și diversele rețele online (numite chiar „rețele de socializare” – Baudrillard ar fi apreciat enorm această sintagmă), orice întrerupere fiind percepută ca o „moarte temporară”. „Expunerea” este mai importantă decât corelația și interacțiunea oamenilor unii cu alții.

Comunicarea și informația capătă o stranie personificare și îi determină pe oameni să vorbească, respectiv, să știe, totul în cadrele „spectacularizării cosmopolite”, a „expunerii” de tip publicitar a tot ceea ce există, într-un proces de tip „intemperie”, denumit de Baudrillard foarte potrivit de altfel „semio-urgie” (așadar, este vorba despre urgența și urgia semnului, interpretat ca supralicitat cu o plusvaloare estetică și hegemonică în funcționalitatea sa)¹⁶.

Totul este operaționalizat. Imaginea economiei devine prioritară economiei, care funcționează în continuare, dar, în umbra imaginii economiei, ca „transeconomie”. Prăbușirile multiple ale pieței nu se petrec așa cum le-a prevestit Marx, doar căderea pieței din 1929 a avut loc, iar economia este mai mult ca oricând astăzi virtualizată, atât tehnologic, cât și din cauza speculațiilor financiare, dar nu și seria de crashuri prevestite de Marx. Datorită virtualizării economiei ca răspuns dat speculațiilor financiare, îndatorării Lumii a Treia și problemei demografice – Baudrillard observă că între transeconomie (imaginea economiei) și hipereconomie (virtualizarea economiei) locul economiei propriu-zise se diminuează până la dispariție.

„Acum nu suntem guvernați atât de creștere, cât de creșteri. Societatea noastră e întemeiată pe proliferare, pe creșteri care continuă, deși nu pot fi măsurate în raport cu anumite scopuri clare. O societate excrescențială a cărei dezvoltare este incontrollabilă, fără vreo considerație pentru aspectele autodefinirii acesteia, unde efectele acumulărilor merg mână în mână cu cauzele dispariției societății.”¹⁷

¹⁴ *Ibidem*, p. 12.

¹⁵ *Ibidem*, p. 17.

¹⁶ *Ibidem*, pp.14–46.

¹⁷ *Ibidem*, p. 31.

Această proliferare, un proces care se impune în toate domeniile, face viața omenească pe toate dimensiunile sale să semene cu o „accelerare în gol”. Totodată observăm, paradoxal, o realitate a perplexității în fața estetizării extreme, cu un efect de „muzeificare” și un soi ciudat de criză a contemporaneității asociată muzeificării, ca un fel de „umbră lungă a unei inerții absolute”. Ca o consecință a proliferării și virtualizării elementelor și proceselor aferente omului și ontologiei sale proliferează mai mult decât șomajul și inflația.

„Există ceva mai zguduitor ca inflația, oricum, și anume, sumele de bani care se învârt în jurul Pământului într-un rondo orbital. Banii sunt acum singurul satelit artificial real. Un simplu artefact (banii) câștigă acum mobilitate astrală; și sunt instantaneu convertibili. Banii și-au găsit locul potrivit, un loc mai miraculos decât bursa: orbita de pe care răsar și pe care apun, ca un soare artificial. Și șomajul a căpătat o nouă semnificație. Nu mai este o strategie a capitalului (armata de rezervă a muncii). Nu mai este un factor critic în relațiile sociale – dacă ar fi fost, atunci cum nivelurile de pericol au fost depășite deja, am fi asistat la revolte fără precedent. Ce e șomajul astăzi? E tot un satelit artificial, unul inert (...) iar o parte din societate îngheață, inertă.”¹⁸

Odată cu „transeconomia” și „hipereconomia” se petrece sfârșitul economiei politice marxiste, care nu mai poate indica contradicții interne ale capitalului, tensiunile existente fiind cauzate de speculațiile economice atotcuprinzătoare ale fenomenelor de virtualizare. Și nici abolirea claselor sociale nu se petrece, de decenii, cel puțin nu în sensul realizării egalitariste a comunismului marxist. Astfel, ceea ce știam drept economie a devenit „transeconomie”, interpretată metaforic de Baudrillard și ca „jocul catastrofei”, nu joc al plusvalorii, ci speculativ, un „joc al extazului valorii”, ce se poate evalua și ca „un joc monstruos și ironic totodată”, fiind, în consecință, cu adevărat, o „parte blestemată”. Baudrillard observă: „muncitorii” nu mai există, un mare public este cel al șomerilor, mai degrabă inerți, în timp ce intelectualii sunt „prizonierii propriei conștiințe”, fiind destul de perplecși în fața schimbărilor contemporane.

Iată că o marcă a timpurilor se impune prin generalizarea unui caracter ironic datorat acestei supralicitări a speculațiilor, simulacrelor (virtualizării) și spectacolului: contemporaneitatea aparține fenomenelor „virale” și diverselor catastrofe, dar în aceste condiții intelectualii, preocupați de seriozitate și analize, se îndepărtează de fluxul principal al vremurilor, de spectacol și virtualizare, nu pot să fie ironici (sau, am putea observa, și nu doresc să se cantoneze în zona ironiei, se străduiesc cu obstinație să nu se limiteze la superficialitatea și lipsa de consecințe, deci de semnificație, a ironiei). Nu pot fi ironici și, în consecință sunt inadecvați și lipsiți de șansa de a-și împlini rolul. Într-o lume a expunerii de tip publicitar, a virtualizării, a accelerării și a spectacularizării cosmopolite, intelectualii sunt inadecvați și, deci, ei sunt ca și absenți.

¹⁸ *Ibidem*, p. 33.

Buna comunicare este fundamentul *bunei societăți*. În vremurile contemporane, excesul de comunicare conduce hegemonic la presiunea de a comunica, dar nu la o bună comunicare, prin conținut și consecințe benefice. În construcția filosofică propusă de Baudrillard, comunicarea răspunde la cerințe de tip publicitar, fiind astfel deformată, virtualizată și accelerată, iar în această perspectivă, comunicarea contemporană sau, ceea ce putem observa și analiza astăzi ca fiind comunicare, implică anihilarea oricărui conținut. Anihilarea conținutului conduce la un tip de transparență, dar nu este aceea dintr-un proiect al bunei guvernări, ci este o transparență a răului.

„Observați că și termenul «societate» și-a pierdut semnificația: singurul lucru care este încă «social» este orice poate fi fabricat și prezentat ca atare «socialitatea» sau «sociabilitatea» – porecle dezgustătoare care exprimă perfect lucrul la care se referă: asemenea termeni – cum spunea François George despre «sexualitate» – ajung în minte (implantați) ca prin operație. Și dacă o comunicare bună implică anularea propriului conținut, o bună manevrare a datelor implică o transparență digitală a cunoașterii. Buna publicitate implică nulitatea – sau cel puțin neutralizarea – produsului de promovat, la fel cum moda implică transparența femeilor și a corpurilor lor – și la fel cum exercițiul puterii implică lipsa de semnificație a celor care o exercită.”¹⁹

Instantanee ontologice, aproape fotografice, mai surprind terminologic libertatea și decizia, dar la modul concret și semnificativ, acestea se estompează în cadrul relaționării prin rețele. Funcționarea rețelelor are asupra deciziei un impact de fragmentare, adecvat pentru omul contemporan, care se manifestă ca „om tehnologic”.

Cu atât mai mult astăzi, la câteva decenii după publicarea operei lui Baudrillard, omul contemporan este un „om tehnologic”, parte contributivă la o tehnologizare extremă (vezi McLuhan, pe care Baudrillard îl menționează explicit, dar putem aminti și perspectiva lui David Chalmers asupra tehnologiei, nementionată, care accentuează tehnologia ca *empowerment* uman, înțeles într-o continuitate cu natura și existența umană și în sens transformativ-distructiv al acestora). Baudrillard considera deja cu decenii în urmă că la întrebarea dacă suntem om sau mașină nu se mai poate da un răspuns tranșant – și de aici, într-un anume sens, consemnăm sfârșitul antropologiei.

Omul este integrat în spectacularizarea cosmopolită care este totodată și profund tehnologică, virtualizantă, transformativă, transparentizantă și distructivă. Contemporaneitatea este a rețelelor de tot felul, a conexiunilor rapide, cvasiinstantanee, în care accelerarea transmiterii este mult mai importantă decât conținutul și total necorelată cu gradul de importanță al acestui conținut. Consecințele sunt transformative, profunde și exclusiv orientate spre o transparentizare în detrimentul semnificației, identității ori a conținutului transmis.

¹⁹ *Ibidem*, p. 50.

Diferența dintre sexe este incertă, „muncitorul” este „cu siguranță o mașină” tot mai conectată la ecrane și computere (ca și individul în timpul liber, normalitatea cotidiană pentru toți fiind conectarea, conectivitatea, preocuparea îngrijorată pentru o conexiune bună) inteligența artificială ne eliberează de cea naturală (putem lăsa în seama virtualului soluționarea problemelor noastre, virtualul plasează omul în homeostază), subordonând omul (prin seducție, cum va arăta Baudrillard într-o altă lucrare, *Seducția*) fără să-l alieneze, implică filosoful, fără să alieneze individul în sensul marxist (sau fără ca omul să se simtă alienat)²⁰.

Proliferarea diferențelor este numai o aparență, uniformizarea și aplatizarea categoriilor fiind de fapt trendul dominant. Baudrillard ajunge să discute și inexistența unei dialectici feminin-masculin, abordând cazul concret al aparentei proliferări a diferențelor, prin seducție, interpretând și problema recunoașterii intersubiective și a rasismului.

„Cineva poate foarte bine să meargă până acolo încât să se întrebe cine este altul pentru cine. Este Stăpânul altul pentru sclav? Da, desigur – în termeni de clase sociale și relații de putere. Dar această abordare este reduționistă. În realitate, lucrurile nu sunt atât de simple. Modul în care relaționează ființele una cu alta și lucrurile unul cu altul nu ține de diferența structurală. Ordinea simbolică implică forme duale și complexe care nu sunt dependente de distincția dintre ego și altul. Paria nu este altul pentru Brahman: mai degrabă destinele lor sunt diferite. Cele două nu sunt diferențiate față de o singură scară de valori: mai degrabă, acestea două sunt aspecte ale unei ordini imuabile care se precizează și se întăresc reciproc, părți ale unui ciclu reversibil ca ciclul zi-noapte. Spunem că ziua este altul nopții? Nu. Atunci de ce am spune că masculinul este altul femininului? Pentru că cele două sunt fără îndoială doar momente, momente reversibile, ca ziua și noaptea, momentele urmându-se unul pe celălalt și schimbând locurile unul cu altul într-un proces nesfârșit al seducției. Astfel un sex nu este niciodată altul pentru celălalt sex, cu excepția contextului unei teorii diferențialiste a sexualității – care nu e de fapt altceva decât o utopie. Căci diferența nu este în sine altceva decât o utopie: ideea că asemenea perechi de termeni se pot separa în termenii componenți e un vis – iar ideea reunificării lor după această separare este [pur și simplu un] alt vis”²¹.

În consecință, iată, „totul este politic” sucombă în „totul este acum”, „totul este în rețea”, „totul este virtualizat”, „totul este comunicat”, „totul este sexual”. Iadul aparține asemănării, repetabilității, uniformizării, clonării, iar „melodrama diferenței” este doar spectacol. Lucrarea intitulată *Jean Baudrillard: The Disappearance of Art and Politics* comentează și evidențiază relevant aceste aspecte și consecințele lor²². Categoriile și distincțiile nu se mai susțin, în general, prin „transparenta răului”,

²⁰ *Ibidem*, pp. 58–59.

²¹ *Ibidem*, p. 127–128.

²² W. Stearns, W. Chaloupka (eds.), *Jean Baudrillard: The Disappearance of Art and Politics*, New York, Palgrave Macmillan, 1992.

devenit un alt termen pentru „uniformizare”, „aplatizare” și o anume lipsă de conținut, în pofida semnificațiilor, care persistă.

Baudrillard subliniază: „Acest lucru e valabil și pentru distincția dintre Bine și Rău: noțiunea că trebuie separate contrariile este pură fantezie și este chiar și mai utopic să gândim în termenii reconcilierii acestora”²³. O problemă centrală este ireductibilitatea „formelor monstruoase ale alterității”, precum și caracterul „viral” al perpetuării logicii mecanismelor diferenței și rasismului, care nu pot fi „contracarate de un umanism al diferenței”, date fiind eforturile de „a cultiva vina oamenilor, prostul gust și prostia”²⁴.

Individul este „autoreferențial”. Ideologia drepturilor omului nu este a individului alienat sau privat, ci a unui „tactician preocupat de autopromovarea propriei persoane”. „Carta lumii politice contemporane este Noua Ecologie Politică”. Iată dimensiunile caracteristice lumii contemporane, pe care le putem aprecia drept actuale la câteva decenii după „dispariția” lui Baudrillard²⁵. Cum să nu fie alteritatea dușmanul, când, în rețea, alteritatea este obstacolul în fața comunicării și relaționării accelerate? Cel desemnat drept „altul” sau celălalt poartă suspiciunea potențialei violențe teroriste. Dar, paradoxal, în aceste condiții ale dezechilibrului și anxietății „altul este ceea ce-mi permite să nu mă repet pe mine însuși la nesfârșit”²⁶. Astfel, celălalt este singura contrapondere a răului în toate domeniile – speranță politică și semnificație individuală.

Steve Readhead²⁷ urmărește complexitatea și sofisticarea operei lui Jean Baudrillard pe care refuză să-l închidă în ideea de postmodernitate, un termen care, oricum, a devenit foarte repede o desemnare „paria” în contextul terminologiei agreate de specialiști și o etichetare cvasirusinoasă. Readhead preferă să evidențieze relevanța ideilor lui Baudrillard pentru multiple domenii și revoluții în investigația filosofică, începând cu descrierea științelor sociale ale contemporaneității și încadrarea lui între Giorgio Agamben, Slavoj Žižek și Paul Virilio (etichetați drept contemporani, gânditori ai modernității târzii, poststructuraliști etc.). Importantă este și situarea lui Baudrillard între gânditorii preocupați de semiotică, precum Gilles Deleuze, Jean-François Lyotard, Michel Foucault, Jacques Derrida ori Jacques Lacan²⁸.

Steve Readhead identifică și analizează la Baudrillard un important subdomeniu al imaginarului interpretat socio-lingvistic, o redescoperire a gândirii sociale declinată contemporan, cu interpretări privind marxismul și psihanaliza, feminismul, în corelație cu teoriile comunicării și semiotica, precum și cu studiile culturale, etnografia și cibernetica. Readhead subliniază că Baudrillard propune o filosofie a producției

²³ Jean Baudrillard, *La Transparence du Mal: Essai sur les phénomènes extrêmes*, ed. cit., p. 128.

²⁴ *Ibidem*, p. 72.

²⁵ Vezi și Richard J. Lane, *Jean Baudrillard*, New York, Londra, Verso, 2000.

²⁶ Jean Baudrillard, *La Transparence du Mal*, ed. cit., p. 174.

²⁷ Steve Redhead, *The Jean Baudrillard Reader*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2008.

²⁸ Vezi și Douglas Kellner, „Jean Baudrillard”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/ baudrillard/>>.

și a consumului de simulări și simulacre, care, subliniem noi, deși înșelătoare, nu anulează definitiv realitatea. Atunci când acestea se substituie cu succes realității, ceea ce Baudrillard susține și argumentează într-un mod inedit și seducător, realul este mereu prezent, incomplet anulat, fiind desemnat în mod implicit ca un dublu al simulacrului, iar simulacrul crescând, probabil în mod insidios, „setea” pentru „real”, căreia i se răspunde însă tot cu simulacre.

James M. Russell îl consideră pe Baudrillard un poststructuralist, de asemenea, și arată:

„Are în comun cu mulți post-structuraliști argumente care insistă asupra faptului că noțiuni precum semnificare și semnificație se pot înțelege în măsura în care urmărim cum interrelaționează anumite cuvinte sau «semne»”²⁹.

James Russell observă că asemenea altor poststructuraliști, Baudrillard a considerat că semnificația se produce în sistemele de semne funcționale și noncontradictorii, urmând „linia” gânditorilor care au valorificat contribuția structuralistului Ferdinand de Saussure și evidențiind că semnificația este creată prin diferență. Identitatea unei semnificații rezultă prin diferențierea de semnificațiile altor semne sau obiecte, care relaționează și se și diferențiază de semnificațiile altor obiecte, semne sau cuvinte dintr-un același sistem.

Și astfel semnificația și semnificarea nu mai garantează un conținut sau vreo orientare etico-morală. „Setea” pentru „real” este, în „hiperrealitatea” descrisă de Jean Baudrillard mai nietzschean decât Nietzsche, ca fiind nici mai mult, nici mai puțin decât superfluă, în sensul etimologic mai mult decât în cel consacrat, adică, de o fluiditate fără ancoră, fără referențial original. Aceasta este, altfel spus, o patologie a ușurinței în semnificare, a hiperfuncționalității sistemelor de semne. Iar această hiperrealitate hiperfuncțională dă o redutabilă transparență răului: ascuns la vedere, dar greu de discernut, de distins, de blamat și de eliminat.

²⁹ James M. Russell, *Meaning and Interpretation: The Continental Tradition. A Brief Guide to Philosophical Classics: From Plato to Winnie the Pooh*, Hachette UK, 2015, p. 283.